

KAMILA PĄCZEK
UNIwersytet Gdański

EUFORYCZNI, ZROZPACZENI, NIEZŁOMNI.
WOJENNE PIEŚNI CZECZEŃSKIEGO BARDA
TIMURA MUCURAJEWA JAKO KRONIKA
NADZIEI I TRAUMY

W 1991 roku Czeczenia, od XVII wieku ofiara imperialnych podbojów carskiej Rosji, a następnie represyjnej polityki Związku Sowieckiego, ogłosiła niepodległość. Trzy lata później władze Kremla zdecydowały o „przywróceniu ładu konstytucyjnego” w republice, co było eufemistycznym (i nie mającym podstaw prawnych) określeniem agresji wojskowej, w wyniku której Czeczenia ponownie miała znaleźć się pod jurysdykcją Rosji¹. Rosyjska ofensywa uznawana jest za początek tak zwanej I wojny czeczeńskiej, trwającej do 1996 roku. Wydarzenia te zdecydowały o charakterze (czy wręcz zaistnieniu) twórczości Timura Mucurajewa – czeczeńskiego barda, który pod wpływem konfliktu rosyjsko-czeczeńskiego na dobre poświęcił się działalności artystycznej.

Urodzony w 1976 roku Timur Mucurajew (czecz. Муцурай ХIамзат-кIант Темур, ros. Тимур Хамзатович Муцуряев) w momencie wybuchu wojny miał osiemnaście lat. Mimo młodego wieku, jak wielu jego rodaków, aktywnie uczestniczył w kolejnych dramatycznych aktach konfliktu. Na pierwszy plan wysuwa się jednak nie tyle jego działalność jako bojownika, ale – przede wszystkim – rola barda, kronikarza zmagania swojego narodu z najeźdźcą oraz piewcy czeczeńskich etosów narodowych i wielowiekowych wartości, stojących u podstaw czeczeńskiej tożsamości i bohaterskich postaw. Dorobek artysty liczy około stu utworów na wokół i gitarę, napisanych głównie w latach 1995–2001 w muzycznym podziemiu². Kompozycje

¹ Zob. M. Kuleba, *Imperium na kolanach*, Warszawa 1998, s. 32–33; tamże, s. 119–120: „Na terytorium republiki nie przeprowadzono rosyjskiego referendum konstytucyjnego i nie odbyły się wybory do najwyższych władz federacji. Od dnia ogłoszenia suwerenności Czeczenia nie zapłaciła Moskwie ani jednego rubla podatku i nie wysłała ani jednego poborowego do rosyjskiej armii”.

² Utwory Mucurajewa funkcjonują w formie rozproszonej w internecie. Na potrzeby niniejszego artykułu, w zakresie tytułów, albumów oraz dat korzystam ze skompilowanej „dyskografii” artysty, zamieszczonej na blogu <http://hellch.blogspot.com/> [dostęp: 20.07.2016 r.]. Rozproszone, a przy tym trudne do zweryfikowania, są również informacje dotyczące biografii

szybko zyskały popularność po obu stronach czeczeńsko-rosyjskiego konfliktu. Sam bard do dziś ma grono oddanych fanów, zarówno w Czeczenii, jak i w Rosji³. Wpływa na to nie tylko oryginalny styl pieśniarza – charakterystyczny głos z nieskrywany czeczeńskim akcentem i chrypką o orientalnej wibracji – ale przede wszystkim autentyczność przekazu, zaangażowanie artysty i ogromny ładunek emocjonalny, który niosą jego utwory. Mimo zdecydowanej orientacji narodowej i patriotycznej, pieśniarza w interesujący sposób czerpie z tradycji rosyjskiej poezji śpiewanej i twórczości bardów, inspirując się pod względem muzycznym również współczesnymi twórcami zachodnimi, między innymi Bobem Dylanem oraz Kurtem Cobainem⁴.

W twórczości Mucurajewa można wyodrębnić kilka nurtów i dominant tematycznych, ale przedmiotem niniejszego artykułu są przede wszystkim pieśni wojenne – „frontowe”, pisane pod wpływem autentycznych wydarzeń, których czeczeński bard był uczestnikiem lub świadkiem. Utwory te nie są jedynie ujętym w artystyczną narrację zapisem rzeczywistych wypadków. Są one – ze względu na same założenia gatunku, jakim jest pieśń wojenna – wysoce perswazyjne: mają rozniecać ducha walki i zagrzewać do boju, podnosić morale i budować poczucie wspólnoty, a także zabezpieczać przed utratą sensu cierpienie i śmierć. Nie bez znaczenia jest również rola, którą można określić jako „terapeutyczną”: twórczość wojenna pozwala w swoisty sposób rozprawić się z traumą, stanowiąc wentyl dla skrajnych emocji związanych z realiami wojny.

Wymienione funkcje są nie tylko kreowane przez samego twórcę, ale również przypisywane przez odbiorców. W swoich utworach Mucurajew występuje bowiem w podwójnej roli: jako twórca, ale również – za sprawą swojej aktywności bojowej – bohater (a więc poniekąd adresat). Pisząc i śpiewając o swoim narodzie, pisze i śpiewa o sobie (i na odwrót), często występując w imieniu całej czeczeń-

Mucurajewa, tym bardziej, że jego twórczość nie była do tej pory przedmiotem szerszych badań naukowych. Zainteresowała natomiast dziennikarzy: rosyjskich (piszących o niej głównie w kontekście terroryzmu) oraz polskich. Zob. А. Люсый, *Кавказский рок. Русскоязычная сепаратистская муза на фоне «Последней осени»*, Агентство Политических Новостей, 26.09.2008, <http://www.apn.ru/publications/article20742.htm> [dostęp: 20.07.2016 r.]; Г. Героев, *Тимур Муцураев: Нам равных нет, мы все сметем. Держись, Россия! Мы идем!*, Агентство Политических Новостей, 19.01.2010, <http://www.apn.ru/opinions/article22294.htm> [dostęp: 20.07.2016 r.]; P. Bogusz, *Gitarą i kałachem*, „Akant” 2005, nr 7; A. Meller, *Mudzahedin z gitarą*, „Tygodnik Powszechny” 2006, 4 lipca, <http://czeczenia.blog.onet.pl/2006/09/03/mudzahedin-z-gitara/> [dostęp: 20.07.2016 r.].

³ Zob. П. Жеребцова, 17.11.1999, [w:] *Муравей в стеклянной банке. Чеченские дневники 1994–2004 гг.*, Москва 2014, (wydanie dla urządzeń mobilnych, bez paginacji); А. Манчук, *Песни пророков*, Ghetto.in.ua, <http://ghetto.in.ua/article.php?ID=8> [dostęp: 20.07.2016 r.].

⁴ Por. utwór Mucurajewa *Никогда не падай духом*, [w:] brak tytułu albumu i daty, https://www.youtube.com/watch?v=5bMsT__4SIQ [dostęp: 20.07.2016 r.]; oraz *Я уйду*, [w:] *Иерусалим*, 1998, <https://www.youtube.com/watch?v=Z9Bp4LzTRpo&list=RDZ9Bp4LzTRpo> [dostęp: 20.07.2016 r.]. O ulubionych zespołach muzycznych barda: zob. Т. Мучуржев, Wywiad, rozm. przepr. NN, BiS 1998, <https://www.youtube.com/watch?v=yRzabzzfKf0> [dostęp: 20.07.2016 r.].

skiej zbiorowości. W wielu kompozycjach liryczne „ja” to podmiot zbiorowy „my, Czeczeni”. Zachodzi tutaj wzajemne współoddziaływanie kręgu adresatów i twórcy, częste w przypadku utworów trafiających do masowego odbiorcy, o którym w następujący sposób pisał Stanisław Barańczak: „topika piosenki współczesnej – podobnie jak każdy inny element jej struktury – kształtuje społeczną świadomość odbiorców, ale jednocześnie sama przez tę świadomość jest kształtowana i z niej wynika: odpowiada bowiem pewnym społecznym zapotrzebowaniom”⁵.

Zależność tę syntetycznie ujął w jednym z wywiadów sam Mucurajew: „teksty piosenek pisze dla mnie cały mój naród!”⁶ – stwierdził dumnie, odnosząc się do kwestii autorstwa tekstów (nie wszystkie przynależą do barda).

Na wstępie analizy wybranych emocji, dominujących we frontowych pieśniach czeczeńskiego barda, należy zaznaczyć, że u podstaw twórczości Mucurajewa stoi konsekwentna i zdecydowana wizja konfliktu, jakim była wojna z Rosją. Nierówne starcie kontrastujących pod względem kondycji moralnej i motywacji sił – jedni są wszak pozbawionymi zasad najeźdźcami, a drudzy obrońcami – stanowi punkt wyjścia i główną oś większości wojennych narracji Mucurajewa, a także czynnik polaryzujący emocje oraz przekaz. Według barda agresja Rosji wpisuje się w wielowiekową tradycję rosyjskiego imperium, które od XVIII wieku nieustannie próbuje zhołdować sobie Kaukaz. Rosja nie może pogodzić się nie tylko z istnieniem niepodległej Czeczenii, ale również z żywotnością niezależnego ducha jej mieszkańców, nie może znieść sytuacji, w której „dumny mały naród”⁷ rzuca jej wyzwanie, próbując wybić się na niepodległość. Kontrast między kochającym wolność, małym dumnym narodem, a krwiożerczym „imperium-katem”⁸ i „więzieniem narodów”⁹, stoi u podstaw wielu wojennych pieśni artysty, nie pozostając bez wpływu na emocjonalność budowanych przez barda obrazów. W zależności od konkretnego przypadku, kontrast ów umacnia ducha narodu i morale, potęguje obraz rozpacz i braku nadziei w obliczu przytłaczającej siły lub rozpala gniew i chęć zemsty.

Jako poetycki i muzyczny kronikarz wojny czeczeńskiej oraz bojownik, Mucurajew dzieli ze swoim narodem zwycięstwa i – znacznie częściej – porażki, wędrując bojowym szlakiem od oblężonego Groznego, poprzez spacyfikowane wioski, aż do partyzanckich obozów w górach. Jedną z odsłon wojennej kroniki barda jest cykl utworów poświęconych centralnemu epizodowi I wojny czeczeńskiej, czyli walkom

⁵ S. Barańczak, *Piosenka i topika wolności*, „Pamiętnik Literacki” 1974, z. 3, s. 139.

⁶ Słowa pochodzą z wywiadu, którego Mucurajew udzielił gazecie „Marsho”: T. Mucurajew, Wywiad, rozm. przepr. A. Вашиндаров, „Marsho”, brak daty, [http://www.last.fm/pl/user/braxnix_/journal/2007/02/19/b6jrl_интервью_тимура_муцураева_\(газета_»маршо»\)](http://www.last.fm/pl/user/braxnix_/journal/2007/02/19/b6jrl_интервью_тимура_муцураева_(газета_»маршо»)) [dostęp: 20.07.2016 r.]; tłum. – K.P.

⁷ T. Mucurajew, *Свобода*, [w:] *Рай под тенью сабель*, 1997, <https://www.youtube.com/watch?v=OZ0If8yD4W8> [dostęp: 20.07.2016 r.]; tłum. – K.P.

⁸ Tegoż, *Карфаген*, [w:] *Иниаллах, Сады нас ждуют*, 2001, <https://www.youtube.com/watch?v=CA98KaWKevU> [dostęp: 20.07.2016 r.].

⁹ Tamże; tłum. – K.P.

o stolicę – Grozny. Oblężenie miasta zostało opisane między innymi w bardzo wyrazistym utworze *Город мой, ты в огне* (*Miasto moje, tyś w ogniu*) z albumu *Добро пожаловать в ад* (*Witamy w piekle*) z 1995 roku. Mucurajew buduje tu realistyczny obraz walk oraz ekstremalnych przeżyć bojowników, których uwaga jest napięta do granic możliwości (ponieważ każdy kolejny moment może przynieść śmierć), za pomocą szybko następujących po sobie krótkich i dynamicznych sekwencji oraz bezpośrednich i pozbawionych poetyckich ozdóbek, „urywanych” komunikatów. Dzięki zastosowanej technice, walki w Groznym oglądamy niejako od środka, stając się ich uczestnikami:

Что за шум, что за тьма,
взрывов гул, жар огня.
Боль и крик, чья-то плоть,
здесь война, льётся кровь.
Свистом сталь пролетит,
всё в огне, всё горит.
Миномёт бьёт, не встать,
на рывок, надо ждать.
Город мой, ты в огне,
в мёртвой, страшной тишине.
„Эти дни – не позабыть” –
шепчем мы – „будем мстить...”
Улиц мрак, дым руин,
город мой стал другим.
Пуль шальных рикошет,
вечно рядом ходит смерть.
На прорыв, шквал огня,
снайпер вдруг, у виска.
Самолёт, залп ракет,
весь в крови первый снег¹⁰.

Cóż za szum, cóż za ciemność
ryk wybuchów, żar ognia.
Ból i krzyk, czyjeś wnętrzności,
tu trwa wojna, leje się krew.
Świszcząc, stal przeleci obok,
wszystko w ogniu, wszystko płonie.
Siecze moździerz, nie można wstać,
by się wyrwać, trzeba czekać.
Miasto moje – tyś w ogniu,
w martwej i straszliwej ciszy.
„Tych dni my nie zapomnimy” –
Szepczemy: – „Będziemy się mścić”.
Ulic mrok, ruin dym,
miasto moje (stało się) inne.
Rykoszet wściekłych (przypadkowych) kul,

¹⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=R1bLsRE2L9Y> [dostęp: 20.07.2016 r.].

wiecznie obok chadza śmierć.
 Wyrwać się, ognia fala,
 nagle snajper, tuż przy skroni.
 Samolot, salwa rakiet,
 cały we krwi pierwszy śnieg¹¹.

Inną pieśnią poświęconą Groznemu, w której Mucurajew oddał pierwszeństwo nie tyle bezpośrednim emocjom targającym walczącymi żołnierzami, ale obrazowi miasta-symbolu, jest kolejny utwór ze wspomnianego albumu, zatytułowany *Грозный, ты держал врага* (*Grozny, ty w starciu z wrogiem trwałeś*). W pieśni tej stolica staje się symbolem niezłomnego oporu Czeczenów, a jej losy – skondensowaną metaforą losu i cierpień całego narodu:

Город тени и мрака, крови и слёз,
 Сколько горя, жестокости ты перенёс.
 Город в смерти и в молчании грозном стоял.
 Пусть разбитый, но ты на колени не встал!
 (...)
 Грозный, ты держал врага,
 Грозный, в пламени огня!
 Грозный, и сейчас ты горд,
 Гордый, как и твой народ!¹²

Miasto cieni i mroku, krwi i łez,
 Ileż nieszczęść i okrucieństw ty zniosł.
 W śmierci i milczeniu groźnym miasto stało.
 Niechby i zniszczone, ale nie padło na kolana!
 (...)
 Grozny, ty w starciu z wrogiem trwałeś,
 Grozny, w płomieniu ognia!
 Grozny, nawet teraz jesteś dumny,
 Dumny jak i twój naród.

Zupełnie inny charakter niż dwie cytowane już pieśni ma natomiast jeden z najbardziej znanych i jednocześnie ważniejszych utworów „cyklu groźnieńskiego”¹³, zatytułowany *Добро пожаловать в ад* (*Witamy w piekle*). Tytuł kompozycji bezpośrednio nawiązuje do treści malowanych przez Czeczenów na murach Groznego napisów, których adresatem byli „witani w piekło” rosyjscy najeźdźcy. Na tle całej twórczości Mucurajewa pieśń ta stanowi zdecydowany wyjątek ze względu na triumfalistyczny, a nawet optymistyczny wydźwięk. Utwór poświęcony jest słynnemu nieudanemu szturmowi czeczeńskiej stolicy w sylwestrową noc z 31 grudnia 1994 roku na 1 stycznia 1995 roku. Akcja miała przynieść Rosjanom szybkie, zdecydowane zwycięstwo i ostatecznie zakończyć kwestię bezpodstawnej, z punktu

¹¹ Ten oraz kolejne utwory w przekładzie filologicznym autorki artykułu.

¹² <https://www.youtube.com/watch?v=uJS0cFNmJSg> [dostęp: 20.07.2016 r.].

¹³ To znaczy utworów skupionych wokół tematyki Groznego i walk o stolicę. Termin – K.P.

widzenia Kremla, niepodległości Czeczenii. Szturm skończył się rzezią rosyjskich wojsk pancernych rzuconych do ataku wbrew logice sztuki wojennej. Pierwszego dnia 1995 roku miasto w dalszym ciągu było w rękach jego prawowitych „właścicieli” – Czeczenów, a dla agresorów stało się grobem lub – co najwyżej – obozem jenieckim. Data niedosłego rosyjskiego zwycięstwa miała znaczenie symboliczne, co nie bez satysfakcji, a wręcz w szyderczy i pozbawiony sentymentów sposób, odnotowuje Mucurajew:

Хотели в Грозном встретить Новый год,
Приказ министра об этом получив.
Ох, эта ночь! Ох, этот Новый год!
Вам никогда его не позабыть!
„Аллах Акбар!” – и бьет гранатомет.
Горели танки, а в них горели вы.
(...)
То был зловещий, страшный им урок,
Чтоб они знали, что ждет их впереди.
В таких боях пройдет еще и год
Войны, в которой мы конечно победим,
Войны, в которой мы конечно победим¹⁴.

Chcieliście w Groznm powitać Nowy Rok,
Taki dostaliście rozkaz od ministra.
Och, cóż to była za noc! Jakież Nowy Rok!
Nigdy nie uda się wam go zapomnieć!
„Allah akbar” – i bije granatnik.
Płonęły czołgi, a w nich płonęliście wy.
(...)
To była dla nich złowieszcza, straszna nauczka,
By wiedzieli, co jeszcze na nich czeka.
W takich bojach upłynie jeszcze i rok
Wojny, w której oczywiście zwyciężymy,
Wojny, w której oczywiście zwyciężymy.

Znamienne, że utwór cechuje optymistyczna wizja przyszłości i wiara w zwycięstwo, a główne akcenty położone są na pozytywne – z punktu widzenia Czeczenów – epizody „Sylwestra”: zniszczone czołgi przeciwnika, strach i śmierć rosyjskich żołnierzy. Po części wynika to z euforycznego upojenia sukcesem militarnym, ale wiąże się również z jedną z najważniejszych funkcji pieśni wojennej, czyli z podnoszeniem morale żołnierzy – triumf ujęty w formie ekspresyjnego utworu z pewnością to zadanie spełnił. Nie należy również zapominać, że uwiecznienie pamiętnego „Sylwestra” w pieśni musiało być dla barda-kronikarza, jakim jest Mucurajew, naturalną kolejną rzeczą, ze względu na wspomniane już współoddziaływanie twórcy i kręgu adresatów. Noworoczna noc dla wielu Czeczenów stała się dowodem na

¹⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=GKvowZ6n9PU> [dostęp: 20.07.2016 r.].

to, że nawet nieliczni i stosunkowo słabo uzbrojeni obrońcy, za którymi stoi racja moralna, są w stanie zmierzyć się ze zmasowaną agresją imperium.

Optymistyczne akcenty oraz opiewanie faktycznych zwycięstw militarnych, zwycięstw „z tego świata”, to jednak zdecydowany margines twórczości Mucurajewa. W kompozycjach barda o wiele częściej mowa o zwycięstwie wyłącznie w wymiarze moralnym, zwycięstwie „nie z tego świata”. Taki triumf najczęściej łączy się z rzeczywistością, „ziemską”, porażką: przegraną bitwą, pacyfikacją wsi, śmiercią współtowarzyszy broni, rozpaczą rodziców i dzieci. Mucurajew wielokrotnie podkreśla to, że tylko prowadząc walkę w myśl czeczeńskiej dewizy „wolność albo śmierć”, można zrealizować archetyp *quonacha* (szlachetnego wojownika, rycerza) i dokonywać wyborów zgodnych z *quonachczatłą*, która jest elementem tradycyjnego czeczeńskiego systemu etycznego¹⁵. Prawdziwa „czeczeńskość”, a także godność, chwała i poczucie spełnienia nie zależą od pojedynczych „ziemskich” zwycięstw, ale polegają na trwaniu w walce i oporze jednostek oraz narodu, niezależnie od ceny.

Paradoksalnie zatem manifestem niezłomności i wiary są utwory, w których główny akcent pada na cierpienie i zniszczenie, które niesie ze sobą wojna. Przykładem może być, niezwykle melancholijny i – na pierwszy rzut oka – pozbawiony wszelkiej nadziei, utwór zatytułowany *Свобода (Wolność)*, z albumu *Рай под тенью сабеля (Raj w cieniu szabel)* z 1997 roku. Manifest przywiązania do najważniejszej narodowej wartości, jaką jest tytułowa wolność, Mucurajew rozpoczyna od zarysowania przejmującego obrazu dziejów Czeczenii, zdeterminowanych imperialnymi zakusami Rosji. Następnie przechodzi do swoistego apelu do narodu, przypominając, że tylko trwanie w walce o wolność zabezpieczy Czeczenów przed utratą tożsamości, honoru oraz sensu:

В трудный час встанем вместе как один
И дадим отпор врагу.
Гордый маленький народ
Смело встретит смерть в бою.
Драться до последних сил
Всем нам свыше суждено.
Умирая на губах лишь одно:
 Свобода! Воздух воли не обнять,
 Как не страшно умирать,
 Знаю в предпобедный час,
 Знаю, вспомнят все о нас.
Мать! В сердце скрой свою печаль,
Мой народ, как ты страдал.
Зло империи терпя ты ослеп.
Встань, гордый маленький народ!
Сбрось с своих плечей печаль,
Вспомни то, к чему ты шел, о чем мечтал¹⁶.

¹⁵ Zob. L. Ilyasov, *The Diversity of the Chechen Culture: From Historical Roots to the Present*, Moscow 2009, s. 68–73, 77–79.

¹⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=0Z0If8yD4W8> [dostęp: 20.07.2016 r.].

W godzinę ciężką powstaniemy wszyscy jak jeden
I damy odpór wrogowi,
Dumny mały naród śmiało spotka w boju śmierć,
Bić się do ostatnich sił
Wszystkim nam jest sądzone.
Umierając, na ustach mamy tylko jedno:
Wolność! Powietrza wolą nie objąć,
Nie jest strasznym ginąć,
Wiem w godzinę przed zwycięstwem,
Wiem, wszyscy o nas wspomną.
Matko! Skryj swoją udrękę w sercu,
Mój narodzie, jakżeś cierpiał,
Zło imperium znosząc, ty oslepieś.
Wstań, dumny mały narodzie!
Z ramion swoich zrzuć udrękę,
Wspomnij to, ku czemu dążyłeś, o czym marzyłeś.

Podobne apele można znaleźć również w utworach o charakterze żałobnym czy nawet elegijnym. Należy do nich między innymi – również pochodząca z albumu *Raj w cieniu szabel* – kompozycja Джохар (Dżochar), poświęcona pierwszemu prezydentowi Czeceńskiej Republiki Іczkeria, Dżocharowi Dudajewowi, który zginął w zamachu przeprowadzonym przez Rosjan¹⁷. Dotkliwe poczucie osierocenia, związane ze stratą ukochanego przywódcy, trauma spowodowana tragedią oraz rosnącym bilansem ofiar wojny, przeplata się w utworze Mucurajewa z obietnicami wypełnienia duchowego testamentu Dudajewa i kontynuacji walki o wolność, które bard składa w imieniu całego narodu:

Чечня, уходят лучшие сыны,
На смерть, иного нет пути.
Джохар, мы твой завет исполним,
Клич за свободу не умолкнет,
Без вожака остались волки,
Мир сразу стал другим.
Столько лет, вместе мы,
Чрез боль и смерть, к свободе шли.
Еще чуть-чуть и близок свет,
И тебя вдруг с нами нет,
Столько долгих трудных лет.
Чечня, твои рыдают горы,
Джохар, народ тобой ведомый,
В молитве обращает взоры,
Аллах, его верни¹⁸.

Czeczenio, odchodzą najlepsi synowie,
Na śmierć, nie ma innej drogi.
Dżochar, testament twój my wypełnimy,

¹⁷ Trzech kolejnych prezydentów republiki również.

¹⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=ZwZ1S4rEthw> [dostęp: 20.07.2016 r.].

Zawołanie „Za wolność” nie umilknie,
 Bez wilka-przewodnika zostały wilki,
 Odmienił się wnet świat.
 Tyle lat razem z tobą,
 Przez ból i śmierć zśliśmy ku wolności.
 Jeszcze tylko trochę, już bliska światłość,
 I wnet cię z nami nie ma,
 Tyle długich trudnych lat.
 Czeczenio, twoje góry łkają,
 Dżochar, naród tobą oświecony,
 W modlitwie kieruje spojrzenia,
 Allahu, wróć go nam.

Ofiara z własnego życia nie może być traktowana wyłącznie w charakterze porażki, ale jest zwycięstwem w wymiarze moralnym również z innego powodu – poległego w walce szahida, czyli męczennika, czeka raj. Nawet w epitafium *Галерея памяти* (*Galeria pamięci*) z albumu *Иншаллах, Сады нас ждут* (*Inszallah, czekają na nas Ogrody*) z 2001 roku, poświęconym poległym przyjaciółom i współtowarzyszom broni, Mucurajew nie tylko opisuje szczegółowo tragiczne okoliczności ich śmierci i daje wyraz bolesnej stracie, ale rysuje również obraz raju i życia wiecznego, a nawet specyficznej odmiany „obcowania świętych”. Ból i cierpienie są domeną żywych, ale oddanie i poświęcenie idei wolności ojczyzny wykracza poza granice światów, jest zresztą jedną z cnót, dzięki której polegli osiągnęli raj oraz stali się bliskim i aktualnym wzorem do naśladowania:

С Пророками в одном ряду Шахиды,
 И им обещан горизонт покоя,
 Они ведь не хотят уйти из строя,
 Бойцов Аллаха призывая к бою,
 Своих друзей (...) ¹⁹.

Szahidzi w jednym rzędzie z Prorokami,
 I im obiecany jest horyzont pokoju,
 Oni przecież nie chcą opuścić szeregów,
 Wojowników Allaha nawołując do boju,
 Swoich przyjaciół (...).

Na zakończenie należy zaznaczyć, że postrzeganie cierpienia, śmierci i emocji z nimi związanych, w kontekście zadośćuczynienia czeczeńskim etosom i archetypom (jak w *Wolności* i *Dżocharze*) oraz w perspektywie wiecznej nagrody (jak w *Galerii pamięci*), nie neguje ani nie spycha na margines jednej z najważniejszych dominant emocjonalnych przewijających się przez całą twórczość Mucurajewa – poczucia tragiczności losu całego narodu. Dramatyczne wydarzenia I wojny czeczeńskiej często są tylko punktem wyjścia dla swego rodzaju geopolitycznej i metafizycznej refleksji

¹⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=gqYwIezW8-Q> [dostęp: 20.07.2016 r.].

nad losem Czeczenii i Czeczenów. Mucurajew wspomina dziewiętnastowieczne wojny kaukaskie, wcielenie do Związku Sowieckiego oraz deportację całego narodu w 1944 roku do Kazachstanu. Zadaje również pytania, które w świetle aktualnej sytuacji w Czeczenii oraz neoimperialnej polityki Rosji pozostają wciąż aktualne:

И кто ответит нам: за что?
За что нас вечно убивают?
Старик, дитя – им все равно,
Нас за людей-то не считают.
(*Чечня в огне*)²⁰

I kto odpowie nam: za co?
За co нас вечно убивают?
Starzec, dziecko – im wszystko jedno,
За ludzi нас nie uważają.
(*Czeczenia w ogniu*)

В чем виноват простой народ,
Что был предан огню и стали?
Мы виноваты лишь в одном,
Что на колени мы не встали.
(*Ветер свободы*)²¹

Czym zawinił prosty naród,
Że został wydany ogniovi i stali?
Jesteśmy winni tylko jednego,
Nie padliśmy na kolana.
(*Wiatr wolności*)

Wydawałoby się, że pytania te, jak wiele innych dotyczących sensu cierpienia i przemocy, muszą pozostać bez odpowiedzi, ale Mucurajew stara się dostrzec w tragicznych doświadczeniach pewną celowość. Wyjaśnienie, którego udziela w utworze *Боль (Ból)* z albumu *Ты мусульманин (Jesteś muzułmaninem)* z 1998 roku, niech stanowi pointę niniejszego artykułu oraz emocji walczących Czeczenów – z rzadka euforycznych, częściej – zrozpaczonych, ale przede wszystkim – niezłomnych:

Боль, пусть останется века,
Чтобы помнить нам всегда,
Чтоб свободой дорожить,
Чтоб мы знали, как нам жить,
Как по жизни нам пройти,
Нам ничто нельзя забыть:
Крик о помощи и кровь²².

²⁰ W: *Добро пожаловать в ад*, 1995, <https://www.youtube.com/watch?v=ZBygxX2Gz0Q> [dostęp: 20.07.2016 r.].

²¹ Tamże, <https://www.youtube.com/watch?v=CYT8BX8YjQ0> [dostęp: 20.07.2016 r.].

²² <https://www.youtube.com/watch?v=H5TliHifwpg> [dostęp: 20.07.2016 r.].

Ból, niech zostanie (z nami) przez wieki,
Byśmy na zawsze pamiętali,
Byśmy wolność cenili (strzegli),
Byśmy wiedzieli, jak mamy żyć,
Jak przez życie mamy przejść,
Nie wolno nam niczego zapomnieć:
Krzyku o pomoc i krwi.

SUMMARY

EUPHORIC, DESPAIRING, STOUTHEARTED. CHECHEN BARD TIMUR MUTSURAEV'S
WAR SONGS AS A CHRONICLE OF HOPE AND TRAUMA

Timur Mutsuraev is a contemporary Chechen bard. He was a participant and 'chronicler' of the First Chechen War. His works are considered to be a symbol of Chechen struggle for independence. One of the most important Mutsuraev's compositions are war songs (or 'frontline' songs) written on the basis of authentic situations. These compositions not only are the artistic account of real facts but also they can be perceived as emotional and highly persuasive 'proclamations' to the Chechen fighters. They answered psychological needs of the defenders and facilitated dealing with traumatic war experiences. In Mutsuraev's songs we can find a whole range of different emotions – euphoric satisfaction of victories and despair resulting from death and war destruction. Regardless of a dominating emotion (either positive or negative), each composition glorifies self-sacrifice for homeland according to Chechen honor system and Allah's will.

KEY WORDS: Chechen-Russian conflict, Chechen war song, guitar poetry, patriotism

KAMILA PĄCZEK – jest doktorantką Filologicznych Studiów Doktoranckich na Uniwersytecie Gdańskim. Koncentruje się na tematyce z pogranicza literaturoznawstwa, historii oraz badań nad kulturą. Pasjonatka zjawiska „władza a artysta” w Rosji Sowieckiej, badaczka tożsamości represjonowanych w kontekście sowieckiego/rosyjskiego imperializmu. Aktualnie prowadzi pionierskie badania nad twórczością Timura Mucurajewa oraz zajmuje się komparatystycznym ujęciem polskich i czeczeńskich etosów narodowych na podstawie utworów skupionych wokół tematyki Żołnierzy Wyklętych i czeczeńskich bojowników.
